Eduskunnan talousvaliokunnalle 11.5.2022 klo 11.00

Asia: HE 43/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta
https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+43/2022

Tieteentekijöiden liitto ry (jatkossa Tieteentekijät) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä laeiksi tekijänoikeuslain ja sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta (HE 43/2022 vp).

Tieteentekijät edustaa niin tutkijoita kuin korkea-asteen opetushenkilöstöäkin. Tieteentekijöiden jäsenistölle on tyypillistä, että jäsenemme ovat tekijänoikeudellisesti sekä teosten tekijöitä että teosten käyttäjiä. Tieteentekijät lausuu vain jäsenistöllemme olennaisimmista säännösesityksistä.

Tieteentekijät katsoo, että hallituksen esityksessä esitetyt tavoitteet ja esityksessä annetut perustelut ovat oikeansuuntaisia ja niissä on huomioitu nykytilanne realistisesti. Tieteentekijät kiittää siitä, että hallituksen esityksen luonnokseen lausuntokierroksella annettu palaute on huomioitu hyvin esityksen jatkovalmistelussa. Hallituksen esitys on tasapainottunut ja selkeytynyt huomattavasti lausuntokierroksen jälkeen. Opetukseen ja tutkimukseen liittyen säännösten yksityiskohtaisia perusteluita on myös huomattavasti selkeytetty, mikä on myönteistä säännösten tulkinnan näkökulmasta.

14 § Teosten käyttäminen opetustoiminnassa ja tieteellisessä tutkimuksessa

Tieteentekijät katsoo, että 14 §:n muotoilun säilyttäminen pääpiirteiltään ennallaan on hyvä asia. Sopimuslisenssijärjestelmä on tähän asti toiminut opetus- ja tutkimustoiminnassa kohtuullisen hyvin. Olennaista on turvata tekijöille taloudellinen korvaus tekijänoikeuksien hyödyntämisestä. Sopimuslisenssijärjestelmän säilyttäminen takaa tietynlaisen markkinaehtoisen tavan taloudellisen korvauksen määräytymiselle, kun yhteishallinnointijärjestö hoitaa lisensointia sen sijaan, että säädettäisiin tekijänoikeuden rajoitus, joka korvattaisiin tekijöille valtion budjetista.

Suomessa laajasti käytössä oleva sopimuslisenssijärjestelmä on tasapainoinen tapa turvata sekä tekijöiden että käyttäjien oikeudet. Sopimuslisenssijärjestelmän laajentaminen 14 §:n osalta on tasapainoinen ratkaisu helpottaa teosten käyttöä opetuksessa ja kuitenkin samanaikaisesti varmistaa myös tekijöiden oikeuksien toteutuminen. Sopimuslisenssijärjestelmää voidaan, kuten hallituksen esityksessäkin on kuvattu, kehittää edelleen. On olennaista saada ratkaisu, jossa on tasapuolisesti huomioitu sekä teosten tekijöiden että käyttäjien oikeudet ja niiden välinen tasapaino. Sopimuslisenssisäännöksen soveltamisalan laajentaminen kattamaan myös julkinen esittäminen on perusteltua helpottamaan audiovisuaalisten aineistojen käyttöä opetustoiminnassa.

Lisäksi sääntelyssä keskeistä on sen selkeys sekä erityisesti opetushenkilöstön näkökulmasta oikeusvarmuus sen suhteen, millä edellytyksillä tekijänoikeudella suojattua aineistoa voidaan hyödyntää opetuksessa sekä opetustoiminnan digitalisoitumisen huomioiminen. Tältä osin hallituksen esitys on parantunut lausuntokierroksen jälkeen merkittävällä tavalla. Korkein opetus on huomioitu lausuntokierroksen jälkeen hallituksen esityksessä huomattavasti paremmin kuin alkuperäisessä luonnoksessa.

14 a § Teosten käyttäminen opetuksen havainnollistamiseen

On hyvä, että 14 §:ssä on säilytetty sopimuslisenssijärjestelmä opetus- ja tutkimuskäytön osalta ja 14 a §:ssä on erikseen säännelty täydentävästi teosten käyttäminen opetuksen havainnollistamiseen tilanteissa, joissa 13 §:ssä tai 14 §:n 1 momentissa tarkoitettua sopimuslisenssiä tai muuta käyttölupaa, joka kattaisi opetustoiminnassa tarpeellisen teoksen käytön, ei ole lainkaan tarjolla tai helposti saatavilla.

14 a §:n toisessa momentissa todetaan, että tekijällä on oikeus korvaukseen tässä momentissa tarkoitetusta käytöstä. Säännöksessä tulisi todennäköisesti todeta, että ”tekijällä on oikeus korvaukseen tässä pykälässä tarkoitetusta käytöstä” tai ”ensimmäisessä momentissa tarkoitetusta käytöstä” tai vaihtoehtoisesti rivittää säännös selvyyden vuoksi toisella tavalla. On hyvä, että oikeudesta korvaukseen säädetään. Korvauksen määrä tai tarkempi määräytymistapa ei kuitenkaan ilmene hallituksen esityksestä kovinkaan yksityiskohtaisesti, joten sen taloudellisia vaikutuksia on vaikea arvioida niin tekijöiden kuin valtiontaloudenkaan näkökulmasta.

On hyvä, että 14 a §:n perusteluissa on täsmennetty säännöksen soveltuvan myös korkea-asteen opetukseen sekä todettu selkeästi, ettei ole myöskään estettä sille, että teoksia voisi käyttää opetuksen havainnollistamiseen vapaamuotoisempien jatkotutkintoseminaarien ja muiden vastaavien tilaisuuksien piirissä. Kun säädetään opetukseen ja tutkimukseen liittyvistä tekijänoikeuksista, on todella keskeistä huomioida myös opettajan laatiman opetusmateriaalin oikeudet. Tieteentekijät pitää erittäin selkeyttävänä, että hallituksen esityksessä on 14 a §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa huomioitu myös opettajien laatima opetusmateriaali seuraavasti: ”Pykälän säännökset sallivat julkistetun teoksen käyttämisen opetuksen havainnollistamiseen. Tarkoitus ei ole, että säännöstä sovellettaisiin opettajien omaa opetustaan varten valmistamaan aineistoon. Opettajien tulisi, kuten tähänkin asti, pyytää lupa käyttää toisten opettajien laatimaa aineistoa.” Euroopan unionin tekijänoikeusdirektiivin tarkoituksena ei ole ollut heikentää opetushenkilökunnan asemaa, ja onkin perusteltua selkeyttää opetukseen liittyen säännösten soveltamista tästä näkökulmasta hallituksen esityksessä.

14 a §:n ”koulutusmarkkinoille suunnatun teoksen” käsitettä ei ole esitöissä pohdittu tai määritelty juurikaan. Termin voi ajatella olevan selkeämpi peruskoulussa, mutta korkea-asteella termi vaatinee määrittelyä ja tullee selkeytymään oikeuskäytännössä, mikäli mitään sen kummempia kriteereitä esitöihinkään ei oteta. Samoin ”havainnollistamisen” sallittu laajuus jää esitöiden perusteella edelleen hieman epäselväksi verrattuna esimerkiksi sitaattioikeuden käytön vakiintuneeseen tulkintaan. Havainnollistamisen sallittu laajuus jätettäneen siis oikeuskäytännön varaan, mutta voisi olla perusteltua jo säätämisvaiheessa täsmentää sallittua laajuutta.

30 b § Oikeudenluovutuksen peruuttaminen

30 b § on muutettu lausuntokierroksen jälkeen ja osin selkeyttävästi. Yliopistoissa oikeudenluovutuksen peruuttaminen ei ole kovin olennaista, sillä esimerkiksi opetusalan vakiintuneen käytännön mukaan työnantajalle ei siirry oikeuksia opettajan laatimaan materiaaliin pelkästään palvelussuhteen perusteella. Jos opettaja tekee opetusmateriaalin oppilaitoksen käyttöön, tulee tällöin nimenomaisesti sopia materiaalin käyttöön liittyvistä oikeuksista. Näin ollen opettajan laatima oppimateriaali tai tutkijan laatimat tutkimusartikkelit kuuluvat lähtökohtaisesti tekijälleen, eivät työnantajalle. Myös tekijänoikeuslain muutoksissa on hyväksyttävä tämä lähtökohta.

Uudessa 30 b §:n muotoilussa on seuraava kohta: ”Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta työ- tai virkasuhteesta johtuvia tehtäviä täytettäessä luotuun teokseen”. Peruuttamisoikeus on siis rajattu kokonaan työsuhteessa tehtyjen teosten osalta, mikä on ymmärrettävää perinteisessä palkkatyösuhteessa luotujen työhön liittyvien teosten osalta ainakin siltä osin kuin työtehtävien ytimessä ei ole luova työ. Olisi kuitenkin muistettava, että esimerkiksi tilaushistoriikki saatetaan tilata historioitsijalta nimenomaan työsuhteessa tehtäväksi. Tällöin työsuhteen ydinsisältö on esimerkiksi historiateoksen kirjoittaminen. Joskus erityisesti tällaisissa projekteissa käy niin, että tilaaja ei syystä tai toisesta kykene julkaisemaan tehtyä teosta, mutta myöskään historioitsija ei saa teosta julkaistua toista kautta luovutettuaan sen oikeudet tilaajalle. Erittäin tärkeä osa kirjoittavan tutkijan uraa on kuitenkin taloudellisen korvauksen lisäksi myös se, että teoksia saadaan julkaistua. 30 b § on tästä näkökulmasta haastava, sillä eri teoslajeja tehdään hyvin erityyppisissä olosuhteissa ja niihin pätee erilaiset taloudelliset ja julkaisulliset intressit. Työsuhteessa tehdyt tilausteokset olisi kuitenkin hyvä huomioida säännöksessä erottaen ne vaikkapa yksityisen sektorin asiantuntijan työsuhteessa tehdyistä raporteista. Säännöstä olisi hyvä muuttaa esimerkiksi seuraavasti: ”Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta työ- tai virkasuhteesta johtuvia tehtäviä täytettäessä luotuun teokseen, *ellei kyseessä ole työsuhteessa teetetty tilausteos*”.

Muita huomioita

On hyvä, että useammassa ehdotetussa säännöksessä on nimenomaisesti selkeytetty säännöksen pakottavuutta suhteessa sopimiseen sekä selkeytetty säännösten soveltamista suhteessa muihin tekijänoikeuslain säännöksiin, kuten yksityiseen käyttöön. Tekijänoikeuslaki on nykymuodossaan varsin laaja ja moniulotteinen kokonaisuus, jolloin on olennaista perustella säännösten suhde sopimiseen sekä muihin tekijänoikeuslain säännöksiin siltä osin kuin useanlaiset tulkinnat olisivat mahdollisia.

Rinnakkaistallentamista koskeva lakimuutos on jätetty pois hallituksen esityksestä. On ymmärrettävää, että lainvalmistelun resurssi- ja aikataulusyistä toimeenpannaan ensivaiheessa nimenomaan tekijänoikeusdirektiivin vaatimat säännökset. Ministeri Kurvinen totesi kuulemistilaisuudessa, että hallituksen esityksestä aikataulusyistä poisjätettyjen säännösten valmistelua jatketaan niin sanotussa toisessa lakipaketissa. Tieteentekijät pitää myönteisenä, että tekijänoikeuslain kehittäminen jatkuu myös tämän hallituksen esityksen voimaansaattamisen jälkeen niiltä osin, jotka jätettiin kyseessä olevasta esityksestä pois. On olennaista, että rinnakkaistallentamisen kaltainen säännös valmistellaan huolellisesti.

Lisätietoja: Salla Viitanen, lakimies, salla.viitanen(at)tieteentekijat.fi, 040 660 1904